

Зелінська Марія Зенонівна. *Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України*. Дрогобич: ПП «ПІСВІТ», 2018. [Maria Zielińska. *Kompetencja komunikacyjna młodych użytkowników języka polskiego zachodnich obwodów Ukrainy*. Drohobycz: Wydawnictwo „Posvit”, 2018]. Monografia. Red. naukowy prof. Ałła M. Krawczuk, ss. 288. ISBN 978-617-7624-67-6.

Kinga Geben

Uniwersytet Wileński, Wilno
E-mail: Kinga.geben@ff.vu.lt

Historia polonistyki we Lwowie zaczyna się w roku 1817, jednak samodzielna Katedra Filologii Polskiej na Lwowskim Uniwersytecie Narodowym im. Iwana Franki jako zagraniczna polonistyka zaistniała dopiero w 2004 roku [Krawczuk, Petruchna 2009, 223]. Prężnie rozwijająca się placówka nauczająca języka polskiego i literatury studentów pochodzenia zarówno ukraińskiego, jak i polskiego, doczekała się własnej kadry naukowej [Krawczuk, Kowalewski 2017, 173] badającej żywy język polski współczesnych mieszkańców Ukrainy. Godne odnotowania są badania pragmatolingwistyczne Ałły Krawczuk [2012], socjolingwistyczne Marii Zielińskiej [2011, 2014], badania języka prasy polskiej ukazującej się na Ukrainie [Ohoříłko 2009] i in. [por. Kowalewski 2017].

W 2018 roku ukazała się monografia Marii Zielińskiej „Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України” [„Kompetencja komunikacyjna młodych użytkowników języka polskiego zachodnich obwodów Ukrainy”] jako zmodyfikowana i udoskonalona wersja pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. Ałły Krawczuk. Omawiany tom ukazał się w języku ukraińskim, tym samym upowszechniając w badaniach języka na Ukrainie wiele opracowań znanych wcześniej tylko w języku polskim. Czytelnik otrzymuje tekst naukowy o objętości 240 stron skondensowany pod względem treści i formy, sama zaś forma cytowania wymaga od zainteresowanego tematyką sprawnego korzystania z całości bibliografii liczącej 325 pozycji (s. 245–278). Tytułowe zagadnienie jest ujęte w sposób holistyczny, bowiem badanie obejmuje analizę kompetencji komunikacyjnej młodzieży mieszkającej w trzech regionach Ukrainy Zachodniej na wszystkich poziomach języka.

Treścią rozdziału pierwszego (s. 11–52) jest omówienie kluczowych pojęć dotyczących podjętego tematu, prezentacji stanu badań (s. 24–26) oraz zagadnień terminologicznych (s. 26–51) związanych z tematem monografii. Autorka naświetla stan badań nad polszczyzną północnokresową i południowokresową, klasyfikuje literaturę przedmiotu według tematyki badawczej, dogłębniej omawia pozycje poświęcone współczesnemu językowi polskiemu funkcjonującemu na terenie Ukrainy. Przedstawia potrzebę obserwacji i prognozowania zmian w języku młodego pokolenia użytkowników polszczyzny na Ukrainie. Status tej odmiany języka polskiego wobec polszczyzny ogólnej określa nazwą południowo–wschodni dialekt peryferyjny języka polskiego. Rozstrzyga dyskusyjne zagadnienia terminologiczne dotyczące kompetencji komunikacyjnej, porażek i usterek komunikacyjnych.

Celem opracowania było zbadanie kompetencji komunikacyjnej młodzieży szkolnej z uwzględnieniem czynników socjolingwistycznych, więc w rozdziale drugim (s. 53–90) dostajemy szczegółowy opis czynników wpływających na kształtowanie się kompetencji komunikacyjnej, pozwalających zrozumieć przyczynę występowania w badanej polszczyźnie analizowanych cech językowych. Rozdział poświęcony funkcjonowaniu języka polskiego w trzech różnych obwodach przynosi szczegółową analizę sfer użycia języka polskiego, ocenę znajomości języka polskiego, sposobu akwizycji języka, motywacji uczenia się polszczyzny standardowej oraz czynników wspierających uczenie się języka: korzystania z telewizji i Internetu w języku polskim.

Autorka zbadała 453 respondentów uczestników pozaszkolnych placówek oświatowych (polskich szkół sobotnich/niedzielnich oraz centrów kulturalno-oświatowych), gdzie oprócz uczenia się języka polskiego, literatury, historii Polski, uczniowie poznają polski folklor i tradycje kultury polskiej [por. Zielińska 2013]. Z ankiet socjolingwistycznych wynika, że rodzina jest najważniejszym czynnikiem kształtującym język i świadomość narodową dziecka. Ważną rolę odgrywa obecność w rodzinie najstarszych członków (dziadków), ponieważ przede wszystkim za ich pośrednictwem najmłodsza generacja poznaje język, tradycję i kulturę polską. Z dziadkami po polsku mówi 39% badanej młodzieży, piąta część korzysta z dwóch (trzech) języków, natomiast w kontaktach z rodzicami dominuje język ukraiński (72%), z kolei język polski jest używany tylko w 10% rodzin. Na Ukrainie zakres funkcjonowania języka polskiego jest ograniczony. Codziennie młodzi ludzie mówią głównie po ukraińsku. Komunikacja w języku polskim zachodzi podczas zajęć – 99% (opisywana grupa młodzieży uczy się języka polskiego w szkole sobotniej czy niedzielnej), w kościele (75%) oraz w domu (49%). To właśnie szkoła (88%) i kościół (78%), według większości respondentów, uczy języka polskiego i promuje jego wariant ogólnopolski. Większość młodzieży na Ukrainie Zachodniej korzysta z telewizji polskiej (11% — regularnie, 41,5% — często), nieco mniej osób czyta polskie książki i gazety (5% — regularnie, 37% — często). Większość uczniów pozaszkolnych placówek oświatowych — polskich szkół sobotnich czy niedzielnych zdaje sobie sprawę z różnic między wariantem lokalnym

języka polskiego i ogólnopolskim, różnice postrzega w wymowie (73%), słownictwie (52%), fleksji (44%), składni (40%) i słowotwórstwie (31%). 53% młodych obywateli ukraińskich uzasadnia cel nauki (lub doskonalenia) języka swoich przodków chęcią uzyskania wyższego wykształcenia i zamieszkania w Polsce. Wszyscy badani są zgodni, że język polski należy przekazywać następnemu pokoleniu (99%). Status polszczyzny w repertuarze wielojęzycznej młodzieży na Ukrainie jest inny niż na Litwie [Geben, Zielińska 2016], prestiż zaś języka będzie wpływał na jego żywotność w społeczeństwie ukraińskim.

Kolejny rozdział jest analizą obszernego materiału językowego. Przeanalizowano ok. 30 000 wypowiedzi młodzieży sformułowanych w różnych sytuacjach komunikacyjnych. W obrębie odstępstw od normy ogólnej, które Autorka opisała i obliczyła ich frekwencję, znalazły się osobliwości fonetyczne, gramatyczne, leksykalne i pragmatyczne. Atutem monografii jest zebranie tak dużej liczby wartościowych danych i ich analiza na zasadach paradygmatu systemowo–strukturalnego i funkcjonalno–komunikacyjnego. Materiał pracy stanowi 9539 przykładów odstępstw od ogólnopolskiej normy fonetycznej, gramatycznej, leksykalnej oraz pragmatycznej. Rozdział trzeci obejmuje osobliwości wymowy (s. 91–101), form gramatycznych (s. 101–183), słownictwa (s. 183–205) języka polskiego na Ukrainie oraz etykiety językowej (s. 205–323).

Specyficzne cechy fonologiczne występują w 10% przykładów i dotyczą wymowy samogłosek, spółgłosek i akcentowania wyrazów. 20% odstępstw od normy języka polskiego — są to osobliwości realizacji imiennych kategorii gramatycznych (kategoria rodzaju, liczby i przypadku), 12% — werbalnych (kategoria osoby, trybu i czasu) i 11% stanowią odstępstwa śladniowe (konstrukcje przyimkowe i bezprzyimkowe, składnia liczebników, formy orzecznika, szyk wyrazów w zdaniu i kalki śladniowe). Interesująca jest interpretacja danych językowych, które wśród analizowanych odmiennych cech polszczyzny młodzieży mają dłuższą tradycję, np. są notowane w XIX/XX w. na terenach Kresów Południowo-Wschodnich, a które są wynikiem współczesnej interferencji.

W części poświęconej słownictwu (16% zebranych osobliwości) Autorka analizuje zapożyczenia formalnosemantyczne i słowotwórcze, kalki semantyczne i różnice w leksykalno–semantycznej łączliwości wyrazów. Opis specyfiki etykiety językowej (31%) obejmuje takie akty mowy jak: zwracanie się do odbiorcy, przedstawianie się, życzenia i gratulacje, kondolencje, prośbę, propozycję i odmowę przyjęcia propozycji. Opis realizacji aktów mowy jest cennym podrozdziałem podsumowującym wiedzę o pragmatyce języka polskiego na Ukrainie. Sformułowane wnioski (s. 241–244) podsumowują szeroko zakrojone badania poziomu kompetencji komunikacyjnej młodzieży posługującej się językiem polskim.

María Zielińska ujawnia zbieżność interferencji obecnych we współczesnym południowo–wschodnim wariantcie polskiego dialektu peryferyjnego z interferencjami w polszczyźnie mieszkańców innych regionów Ukrainy. Poza tym porównuje zjawiska

interferencyjne obecne w języku uczących się języka polskiego jako obcego ze zjawiskami charakterystycznymi dla języka polskiego całych Kresów Wschodnich. Godna podkreślenia jest nowość naukowa badania, która polega na tym, że w monografii po raz pierwszy dokonano całościowej analizy kompetencji komunikacyjnej młodzieży mówiącej w języku polskim na Ukrainie. Trzeba zaznaczyć, że informatorzy należą do pokolenia, które ukształtowało się w czasach niepodległej Ukrainy, nadal tam mieszka, uczy się lub studiuje. Nie ulega wątpliwości, że praca ma duże teoretyczne oraz praktyczne znaczenie w badaniach polonijnych, ponieważ obejmuje analizą socjolingwistyczną, lingwistyczną oraz pragmalingwistyczną dotychczas nieopisany obszar rzeczywistości funkcjonowania języka polskiego na Ukrainie.

Bibliografia

GEBEN, K., ZIELIŃSKA, M., 2016. Porównanie sytuacji socjolingwistycznej uczniów szkół polskich z Mościsk, Gródka (Ukraina) oraz Solecznik (Litwa). *Slavistica Vilnensis*, t. 61, 131–142.

KOWALEWSKI, J., 2017. *Polszczyzna na Ukrainie — historia badań, stan obecny*. 1–4. Dostęp: <http://platformadobrychpraktyk.wid.org.pl/wp-content/uploads/2017/01/badania-jezyka-polskiego-1.pdf> (11.02.2019).

KRAWCZUK, A., PETRUCHINA, L., 2009. Nauczanie filologii polskiej na polonistyce lwowskiej Narodowy Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franki. *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (3), 223–232. Dostęp: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)-s223-232/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)-s223-232.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)-s223-232/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)-s223-232.pdf) (11.02.2019).

KRAWCZUK, A., 2012. Wybrane akty etykiety językowej w polszczyźnie ukraińskich studentów. *Język a Kultura*, t. 23. Wrocław, 165–180.

KRAWCZUK, A., KOWALEWSKI, J., 2014. 10 lat Katedry Filologii Polskiej na Uniwersytecie Lwowskim. *Roczniki Humanistyczne*, vol 62 (10), 172–176. Dostęp: <http://czasopisma.tnkul.pl/index.php/rh/article/view/3541/3644> (11.02.2019).

OHORILKO, O., 2009. Wybrane osobliwości składniowe tekstów lwowskiej prasy polskojęzycznej: na materiale „Gazety Lwowskiej”. *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (3), 131–142. Dostęp: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)-s131-142/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1\(3\)-s131-142.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)-s131-142/Postscriptum_Polonistyczne-r2009-t-n1(3)-s131-142.pdf) (11.02.2019).

ZIELIŃSKA, M., 2011. Sytuacja socjolingwistyczna uczniów pochodzenia polskiego w obwodzie lwowskim (na podstawie badań ankietowych). In: *Tożsamość na styku kultur*, t. 2. (Red.: I. Masojć i H. Sokołowska). Vilnius: Edukologija, 551–564.

ZIELIŃSKA, M., 2013. Język polski w pozaszkolnych placówkach oświatowych na Ukrainie. In: Burzyńska–Kamieniecka A., Misiak M. i Kamieniecki J. (red.). *Przeszłość i teraźniejszość edukacji na Kresach*. Wrocław: Wydawnictwo GAJT, 155–169.

ZIELIŃSKA, M., 2014. Odstępstwa od ogólnopolskiej normy składniowej w polszczyźnie młodzieży pochodzenia polskiego na Ukrainie Zachodniej. In: S. Gajda, I. Jokiel (red.). *Polonistyka wobec wyzwań współczesności. V Kongres Polonistyki Zagranicznej*, t. 2. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 237–245.

Kinga Geben, doktor nauk humanistycznych, docent w Instytucie Językoznawstwa Stosowanego Uniwersytetu Wileńskiego

Kinga Geben, humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Taikomosios kalbotyros instituto docentė

Kinga Geben, PhD (Humanities), Assoc. Prof. at the Institute of Applied Linguistics at the University of Vilnius